

Софийски университет „Св. Климент Охридски“
Исторически факултет
Катедра „История на България“

Тервел Жечков Попов

АВТОРЕФЕРАТ
НА ДИСЕРТАЦИОНЕН ТРУД ЗА ПРИСЪЖДАНЕ
НА ОБРАЗОВАТЕЛНА И НАУЧНА СТЕПЕН
„ДОКТОР“

НА ТЕМА:

Българската държавна традиция в земите
на север от Долен Дунав (Влашка низина,
Молдова и Бесарабия) от края на XII до
края на XV в.

НАУЧЕН РЪКОВОДИТЕЛ
проф. д-р Милияна Каймакамова

СОФИЯ
2017

Дисертационният труд е обсъден и предложен за допускане до публична защита на заседание на катедра „История на България” към Исторически факултет на Софийски университет „Св. Климент Охридски” на 24 януари 2017 г. Текстът се състои от увод, шест глави, заключение, библиография, списък на съкращенията, две приложения и е с общ обем 284 страници.

Публичната защита на дисертационния труд ще се състои на 12 май 2017 г. от 16 часа в зала № 1 на Ректората.

УВОД

Българската държавна традиция в дн. Влашка низина, Молдова и Бесарабия от края на XII до края на XV в. има дълбоки корени. Ранносредновековната българска държава (края на VII – началото на XI в.) владее обширна територия отвъд реката, която в средата на IX в. се простира от Долен Дунав до дн. Задкарпатска Украйна и от Среден Дунав до р. Днепър. С християнизацията на България, сред тамошното прабългарско и славянско население започва същият етнообразуващ процес на създаване на единна българска народност, така както в земите южно от Дунав. Този процес е нарушен в отвъддунавските територии от нашествията на унгарци, руси, печенеги, узи и кумани от края на IX – XI в., но не прекъсва. Доказателство за това е българското население, обитаващо земите северно от голямата река през XII – XIV в. Тези българи вероятно улесняват присъединяването на отвъддунавските територии към българската държава след възстановяването ѝ през 1185 г.

Земите на север от Дунав, контролирани от възобновеното Българско царство са около два пъти по-малки от ранносредновековната „Отвъддунавска България”. Българите завинаги губят Задкарпатието, Трансилвания, Банат и междуречието Днестър - Днепър.

Може да се направи следното разграничение. Една част от отвъддунавските земи през един или друг период са под пряка българска власт (Бесарабия, Олтения, дял от Мунтения), а друга част – под българско върховенство и в българската сфера на политическо и културно влияние (земи в Мунтения и Молдова). Трябва да се подчертае, че за строга граница по протежение на цялата отвъддунавска българска територия трудно може да се говори, особено след 1211 г., когато рицарите от тевтонския орден, настанени от унгарците в Югоизточна Трансилвания, завоюват части от дн. Мунтения и Молдова.

В историята на отвъддунавските български владения географският фактор е особено важен. Дунав е естествена разделителна линия, която затруднява контрола над тези земи от българските владетели, независимо че те държат няколко важни брода и по двата дунавски бряга. В същото време равнинните пространства на север от голямата река са силно уязвими за вражески нападения. Различни номадски племена (печенеги, узи, кумани, татари) се заселват в тях или ги използват за „коридор” при своите опустошителни нашествия. Затова при

възобновеното Българско царство в тези земи живее малобройно разнородно население, състоящо се в голяма степен от номади, а тамошните граници са неустойчиви и трудно защитими. През XIII-XIV в. на тези територии протичат сложни етнообразуващи процеси – заселват се власи, кумани, алани, татари, унгарци, рицари от тевтонския орден и от ордена на хоспиталиерите йоанити. Всички те влизат в етнически контакт помежду си, както и с местното българско население и потомците на настанилите се там печенеги и узи. Но българската държавна традиция във Влашката низина, Молдова и Бесарабия остава силна. Редица извори (грамоти, писма, трактати, географски и мореплавателни карти и т.н.) свидетелстват за това.

На тази държавна традиция се дължи силното българо-византийско влияние при изграждането на дворцовата и административната уредба на Влахия и Молдова. Много титли и длъжности (велик логотет, спатар, столник, комис, съдия и др.) в Дунавските княжества имат съответствия във Византия и България. Въпреки влиянието на Османската империя, Унгария и Полша върху Влахия и Молдова, българската държавна традиция в тях остава най-устойчива през вековете.

Настоящата работа има за цел да покаже ролята на българската държавна традиция в дн. Влашка низина, Молдова и Бесарабия. Тази цел се реализира върху няколко основни задачи:

1. Да се проучи властта на възобновеното Българско царство в дн. Влашка низина, Молдова и Бесарабия;
2. Да се изследва детайлно историята на отвъддунавските български земи от края на XII до края на XIV в.;
3. Да се разгледа приемствеността с българската държавност в княжествата Влахия и Молдова.

Избраната хронологична рамка включва един продължителен период от време – от края на XII в. до края на XV в. Долната граница на хронологичната рамка се очертава от действията на Асеневци за възстановяване на Българското царство и установяване на българската власт и политическо влияние в земите на дн. Влашка низина, Молдова и Бесарабия. Хронологичната рамка позволява да се проследи историята на отвъддунавските територии на възобновеното Българско царство, като се изследват различни аспекти от тази история.

Хронологичната рамка завършва в края на XV в. и обхваща столетие, през което Българското царство вече не съществува, но градовете Белград –

Маврокастро (дн. гр. Белгород Днестровский в Украйна) и Килия, влизали в пределите на България през един или друг период, запазват значителна самостоятелност във вътрешните си дела. В настоящата работа са проучени съдбините на двата града до 1484 г., когато междуречието Дунав – Днестър пада под османска власт. Изследвана е драматичната и изпълнена с обрати история през XV в. и на други три български отвъддунавски крепости – Северин (дн. гр. Дробета – Турну Северин в Румъния), Гюргево (дн. гр. Гюргево в Румъния) и Малък Никопол / Холъвник (дн. гр. Турну Мъгуреле в Румъния). Има и друга важна причина за избора на хронологичната рамка до края на XV в. Може да се каже, че до края на това столетие българското влияние върху институциите на Дунавските княжества е в своя най-„чист“ вид, въпреки че и през следващите векове то остава много силно. Именно през XIV – XV в. във Влахия и Молдова се появяват почти всички титли и длъжности, които имат аналог във Византия и България.

Изложението е изградено на тематично – хронологичен принцип. В основата на методиката на изследването стои сравнителния анализ между писмените и веществените извори. Включени са различни източници – грамоти, хроники, трактати, географски описания, поменици и др. Специално място в новопривлечения материал заема археологията, която запълва много празноти за българското политическо и етническо присъствие на север от Долен Дунав.

ГЛАВА I

ИЗВОРИ И ИЗСЛЕДВАНИЯ

В първа глава са разгледани основните извори и изследвания за българската държавна традиция във Влашката низина, Молдова и Бесарабия от края на XII до края на XV в.

§ 1. ОБЗОР НА ИСТОРИЧЕСКИТЕ ИЗВОРИ

Изворите се делят условно на две групи – домашни и чужди. Чуждите извори от своя страна се разделят на византийски, латиноезични, източни и славянски (небългарски).

1. ДОМАШНИ ИЗВОРИ

Съхранените домашни извори за отвъддунавските владения на възобновеното Българско царство са твърде оскъдни и по-скоро косвени (с изключение на кореспонденцията на цар Калоян, 1197-1207). Сред най-важните от тях е едно писмо на цар Калоян до римския папа Инокентий III (1198-1216), запазено в латински препис, в което проличават политическите претенции на българския владетел към земите на север от Дунав, населени с езичници кумани, алани и други племена. Царят обещава на папата, че всички земи на християни или езичници (*terras christianorum seu paganorum*), които в бъдеще завладее, също ще бъдат под юрисдикцията на Римската църква. В писмата си до папата Калоян се титулува „владетел и цар на цяла България и Влахия”, „цар на (всички) българи и власи”. Въпреки че чужди автори назовават „Влахия” областта между Дунав и Стара планина (дн. Мизия), най-вероятно българският цар нарича с това име своите владения на север от Дунав (или част от тях), в които живее и лагиноезично население.

Бориловият синодик, грамотите на българските царе, епиграфските паметници и печатите на висши български сановници съдържат дворцови титли и административни длъжности, които имат съответствия във Влахия и Молдова и са важно свидетелство за българското политическо влияние в двете княжества.

В Дубровнишката грамота от 1230 г. на цар Иван Асен II (1218-1241) няма преки сведения за българските владения на север от Дунав, но може да се предположи, че някои от споменатите в нея административни области (хори) като Бдинската (преди унгарското нашествие от 1228 г.) са обхващали земи и по северния бряг на реката.

Българската анонимна хроника от първата четвърт на XV в. дава важна информация за война между Българското царство и Влашкото княжество в средата на 80-те години на XIV в., завършила с победа на българите и със смъртта на влашкия воевода Дан I (1383-1386).

2. ЧУЖДИ ИЗВОРИ

Византийските исторически съчинения дават само малки сведения за българското политическо присъствие отвъд Дунав. В своите произведения Никита Хониат (ок. 1155-1215/6) пише за сключения военен съюз на Теодор - Петър

(1185-1190; 1196-1197) и Асен I – Белгун (1190-1196) с куманите по време на престоя на двамата братя в отвъддунавските земи и за действията на византийския флот в Дунавската делта при похода на Исак II Ангел (1185-1195) срещу България от 1190 г. В Ромейска история на Никифор Григора (1295-1359/60) и Похвално слово за чудесата на великия мироточец Димитър от Йоан Ставракий са дадени отделни сведения за връзките на българите с отвъддунавските земи.

Латиноезичните извори дават най-обширни сведения за политическото присъствие на възобновеното Българско царство на север от Дунав. На първо място трябва да се посочат унгарските кралски грамоти – от 1233 г., 1235 г., 2 юни 1247 г., април 1260 г. (Бела IV, 1235-1270), 10 декември 1270 г. (Ищван V, 1270-1272), 23 октомври 1317 г. и 27 март 1329 г. (Карол Роберт, 1308-1342). В кореспонденцията на римските първосвещеници има важна информация за някои аспекти от историята на отвъддунавските земи през XIII – XIV в. Документ на генуезката служба за Хазария (*Officium Gazarie*) от 1316 г. е най-значимото свидетелство за възстановената в началото на XIV в. българска власт в междуречието Дунав – Днестър и в Белград – Маврокастро. Географски съчинения като Анонимно описание на Източна Европа от 1308 или 1310-1311 г. и Описание на земите, съставено между 1255 и 1261 г., дават важни сведения за българската власт на север от Дунав. Българските владения отвъд голямата река са отбелязани и в редица географски и мореплавателни карти.

В източните извори (персийски и арабски) има някои сведения, касаещи българските отвъддунавски земи, които правят по-пълна картината на процесите, развиващи се там от 40-те години на XIII до първите десетилетия на XIV в. Тук трябва да се посочат Преглед / календар на страните на арабския учен Исмаил Абу'л – фида (1273-1331), Сборник летописи на персийския учен Фазл ул – ах Рашид – ад – Дин (1247-1318), историческите съчинения на египетските арабски историци и дворцови сановници Ал – Омари (1301-1349), Рукн – ад – дин – Байбарс (1245-1332), Ан – Нувайри (1279-1333), Ал – Айни (1361-1451) и др.

Сред славянските (небългарски) извори най-важни са влашките и молдовските грамоти, летописи, епиграфски паметници и приписки. Тези източници съдържат титли на воеводите и сановниците, правни термини, лични имена, топоними и хидроними, които свидетелстват за българското политическо, етническо и културно влияние в Дунавските княжества.

В настоящото изследване е работено с редица неизползвани и по-малко използвани в българската историческа наука извори: грамоти на влашки и

молдовски господари; грамоти на унгарски крале; хроники на Андреа Дандоло, Джовани Вилани, Паоло Рамусио и др; исторически съчинения на арабски автори; „Описание на Молдова” от Димитрий Кантемир (1673-1723); поема на провансалния трубадур Рембо дьо Вакейра (ок. 1180-1207); ктиторски поменик от Хилендарския манастир; епиграфски паметници, приписки и летописи от Влахия и Молдова.

§ 2. ПРЕГЛЕД НА НАУЧНИТЕ ИЗСЛЕДВАНИЯ

Досега са издадени редица приноси изследвания, посветени на отделни аспекти от историята на отвъддунавските владения на възобновеното Българско царство, но все още има много бели петна по тази тема.

Родоначалникът на модерната българска медиевистика Спиридон Николаев Палаузов (1818–1872) отбелязва българското върховенство над влашките земи през първата половина на XIII в. в своя труд „Румънские господарства Влахия и Молдавия в историко-политическом отношении”, публикуван през 1859 г.: „Обширните земи на Влахия... били рядко населени с разхвърляни румънски селища, зависещи – както и цялата крайдунавска долина – от българските деспоти на Видин и търновските царе”. За Мала Влахия (Олтения) пише, че дълго време принадлежи на България и е управлявана от „наместници на българските царе”, а за гр. Крайова, че по предание е построен през XII в. от „Йоан I Асен (Калиян)”. Според Сп. Палаузов отслабването на Българското царство след татарското нашествие от 1242 г. помага за засилването на властта на влашките господари.

Любомир Георгиев Милетич (1863–1937) публикува изследванията „Дако-ромъните и тяхната славянска писменост (1893 г.) (в съавторство с Димитър Агура) и „Нови влахо – български грамоти от Брашов” (1896 г.). Те са сред първите задълбочени проучвания на българската държавна традиция във Влахия и Молдова и са сериозна основа за следващите публикации по тази тема.

Петър Ников (1884–1938) в публикацията си „Българо–унгарски отношения от 1257 до 1277 г. Историко – критично изследване” (1920 г.) се спира на българските нападения над Северинската област от 1260 г. и 1265 г., като анализира и интерпретира сведенията в унгарските кралски грамоти за тези походи. Той ги поставя в контекста на българо – унгарското противопоставяне от третата четвърт на XIII в. В статията си „Българи и татари в средните векове” (1929 г.) П. Ников прави задълбочен анализ на българо – татарските отношения през XIII–XIV в. и за пръв път подробно разглежда изворите, отразяващи

възстановената българска власт на север от дунавските устия в първите десетилетия на XIV в.

Място на владенията на възобновеното Българско царство северно от Дунав отделя Васил Николов Златарски (1866–1935) в трети том на монументалния си труд „История на българската държава през средните векове” с подзаглавие „Второ Българско царство. България при Асеневци (1187–1280)” (1940 г.). Големият български историк разглежда събитията, свързани с пограничните структури на воеводите Литовой и Сенеслав и татарското нашествие от 1241 г. в дн. Влашка низина, като част от българската история. Той дава своето обяснение защо унгарският крал Бела IV в грамотата от 2 юни 1247 г. изключва воеводствата на Литовой и Сенеслав от даренията си на хоспиталиерите йоанити. Неговото мнение е, че воеводствата са извън властта на краля и се намират под върховенството на Търново.

През 1989 г. Петър Стоянов Коледаров (1922–1992) публикува книгата си „Политическа география на средновековната българска държава. Втора част (1186–1396)”. Историкът разглежда териториалния обхват на възобновеното Българско царство и се стреми прецизно да очертае границите му през периодите на възход, когато е достигало най-голямото си разширение, и на упадък, когато по-голямата част от земите, населени с българи, са под чужда власт. В изследването си той отделя равностойно място на българските земи южно и северно от Дунав. Според П. Коледаров, българската държавност в периода на византийското владичество никога не е напълно прекъсната. Именно в земите на север от Дунав тя продължава да съществува в тамошните елементи на местната власт, които се явяват едно от свързващите звена между ранносредновековното и възобновеното Българско царство. П. Коледаров възприема основните тези на Златарски за статута на воеводствата на Литовой и Сенеслав. Той смята, че те представляват българската власт и отбраняват българската граница от Унгария, като срещу това задължение получават правото на самоуправление. Коледаров проучва и възстановената българска власт на север от Дунав през царуването на Теодор Светослав.

Васил Гюзелев отделя място на българските владения северно от дунавската делта в първите десетилетия на XIV в. в своите изследвания „Очерци върху историята на Българския Североизток и Черноморието (края на XII – началото на XV век)” (1995 г.) и втори том на „История на Добруджа” (2004 г.) (в съавторство с Иван Божилов). В статията „Българската диаспора и присъствие в Генуезката република през XIII–XV в.” (1997 г.) В. Гюзелев представя редица писмени извори за българското политическо и етническо присъствие в

междуречието Дунав – Днестър и Северното Причерноморие в периода XIII – XV в.

В своята монография „Институциите на средновековна България. Второ българско царство (XII – XIV век)” (1998 г.) Иван Билярски съпоставя титлите във Византия и възобновеното Българско царство с титлите във Влахия и Молдова. Така става видно сходството между тях и силното българо – византийско влияние при изграждането на институциите в Дунавските княжества. Изследването на Билярски представлява безспорен принос в тази насока.

В труда „Българо – унгарски отношения през средновековието” (1998 г.) Христо Димитров проучва българо-унгарската война по времето на цар Иван Асен II, в резултат на която България губи Северинската област. Той е един от първите български историци, разгледали военните стълкновения между българи и унгарци на север от Дунав в първите десетилетия на XIV в.

Публикациите на Александър Кузев за крепостите Малък Никопол (Холъвник) и Гюргево убедително доказват българската им принадлежност и връзката на двойките твърдини Русе – Гюргево и Голям Никопол – Малък Никопол (Холъвник) в обща отбранителна система на Търновското царство при важните дунавски бродове. Тезата му, че в първите десетилетия на XIV в. Българското царство не владее междуречието Дунав - Днестър е представена в статията „Владял ли е цар Теодор Светослав Маврокастро” (1987), но тя не е приета от повечето историци. В същото време в тази публикация А. Кузев основателно предполага, че при царуването на Михаил III Шишман Влашкото княжество е под определена зависимост от България.

Редица публикации, в които е засегната темата за отвъддунавските владения на Търновското царство, има Пламен Павлов. Той се стреми да „освети” някои неясни моменти в историята на българските земи северно от Дунав и да разкрие механизма на процесите, протичащи там през XII – XIV в. Отношенията на възобновеното Българско царство с куманите и със Златната орда са сред приоритетите в неговата научна работа.

В своята публикация „Имперската алтернатива в политическия живот на Българското царство през XIII – XIV в.” (1995 г.) Георги Николов проучва владетелската титулатура във възобновеното Българско царство, включително титлите на Калоян „цар на българи и власи”, „цар на всички българи и власи” и „цар на цяла България и Влахия”. Той отделя място на сложните процеси, развили се в отвъддунавските земи през XIII - XIV в. и прави извод, че „българското военно присъствие в тези области било ограничено, а военните кампании – епизодични в сравнение с действията на юг”.

Красимир Кръстев анализира наличните извори и различните хипотези за българското политическо присъствие на север от дунавската делта при цар Теодор Светослав Тертер (1300-1322). Той предполага, че Теодор Светослав владее Белград – Маврокастро и прилежащите му земи за около 20 години (докъм 1320 г.), но не и цялата област между дунавската делта и долното течение на Днестър. Също така проучва българо – унгарските военни сблъсъци на север от Дунав в първите няколко десетилетия на XIV в.

Чавдар Бонев е сред малкото български историци, изследвали политическата и религиозната експанзия на Унгария, тевтонците и Римската църква в дн. Влашка низина през първите няколко десетилетия на XIII в. Той посочва, че областта между Долен Дунав и Южните Карпати е контролирана от куманите, които са постоянни съюзници на царете от Асеновата династия, а този регион е под политическото влияние на България.

Фани Милкова открива във влашките и молдовските документи правна и титулатурна терминология, която свидетелства за силното българско влияние върху държавното устройство на Дунавските княжества.

В изследванията на румънските историци Георге Брътиану, Шербан Папакостя, Мария Холбан, Виорел Аким, Виктор Спиной, Александру Маджару и др. са проучени различни въпроси, свързани с българското политическо присъствие на север от Дунав – политическата и религиозната експанзия на Унгарското кралство в дн. Молдова и Мунтения; създаването на унгарското Северинско банство; татарското нашествие в отвъддунавските владения на цар Иван Асен II през 1241 г.; властта на цар Теодор Светослав в дн. Бесарабия; военните сблъсъци на бдинския деспот Михаил Шишман с унгарците в първите няколко десетилетия на XIV в. и т.н.

Георге Брътиану е един от първите учени, изследвали властта на цар Теодор Светослав в дн. Бесарабия и Белград – Маврокастро. Той анализира използваните и днес извори за българското политическо и етническо присъствие на север от дунавската делта – постановлението на генуезката Служба за Хазария от 22 март 1316 г., География на Исмаил Абу'л-фида, сведението за убийството на брат Анджелио от българите, мореплавателни карти.

Мария Холбан обстойно проучва похода на унгарския престолонаследник Бела в България, като използва не само унгарската грамота от 1235 г., но цитира и мненията на редица учени. Също така анализира унгарските грамоти от 1316 и 1329 г., в които се съдържат сведения за българо – унгарските сблъсъци в първите няколко десетилетия на XIV в. Тя предлага различни хипотези относно събитията на север от Дунав през XIII – XIV в.: за името на първия унгарски бан на Северинската земя през 1233 г. (Лука или Юла); за разположението на хоспиталиерите през 1250 г., за възможността по време на българското нападение

в Северинската област в 1260 г. там да не е имало унгарски бан и т.н. Въпреки, че някои от хипотезите ѝ не са достатъчно убедителни, трябва да бъде оценен нейният стремеж да търси нови интерпретации на сведенията в историческите извори.

Шербан Папакостя се опитва да изясни отношенията на воеводите Литовой и Сенеслав с Унгарското кралство и с рицарите хоспиталиери. Според него двамата първенци са достатъчно силни, за да отстоят своята автономия пред унгарския крал. Папакостя смята (до голяма степен основателно), че политическата структура на влашката общност южно от Карпатите може да се реконструира на основата на грамотата на Бела IV от 1247 г.

Значима научна стойност имат публикациите на Виорел Аким. Той проучва Куманската епископия в дн. Мунтения и Молдова и опитите на тевтонците и унгарците да подчинят и покръстят в католическа вяра тамошните кумани, както и значението и ролята на „Кумания”, разположена в тези земи. Отделя място и на похода на унгарския престолонаследник Бела в България. Също така в своя публикация Аким представя сложните политически процеси през първите две десетилетия на XIV в. в Карпато – Дунавския регион, където се преплитат интересите на унгарци, българи, власи, татари. В друга статия историкът изследва създаването на унгарското Северинско банство, като отделя място и на българската власт в Северинската земя преди основаването на банството. Той смята, че в края на XII и първите три десетилетия на XIII в. в дн. Олтения съществува българска власт или поне българско политическо влияние. Аким изрежда редица аргументи в полза на това свое мнение. Според него районът на Северин играе ролята на българско предмостие северно от Дунав.

Виктор Спиной се стреми да проучи историята на дн. молдовски земи през един неясен и труден за изследване период: XI – XIV в., преди основаването на Молдовското княжество. Той неоснователно оспорва данните за властта на цар Теодор Светослав в дн. Бесарабия и в Белград – Маврокастро. В същото време книгите му са сред стойностните изследвания за степните племена и общности, населяващи Днестърско – Карпатския регион – печенегите, кумани, бродници, алани и др. Принос имат и сведенията на Спиной за Куманската епископия, за татарското нашествие в дн. молдовски земи от 1241 г., за владичеството на Златната орда в този регион и т.н.

Александру Маджару предполага, че при управлението на цар Иван Асен II има два българо – унгарски военни конфликта – през 1228 и 1231 г. Маджару поставя българските нападения в Северинската земя от 1260 и 1265 г. в по-широкия контекст на отношенията на България и Унгария с татарската Златна орда и с воеводствата в дн. Влашка низина. Той посочва някои вероятни археологически свидетелства за тези походи. Това е направено съвсем накратко.

На Николае Стойческу принадлежи едно от най-сериозните и приносни изследвания за титлите на влашките и молдовските висши сановници – „Sfatul domnesc și marii dregatori din Țara Românească și Moldova (sec. XIV – XVII)” (1968). При описанието на функциите и задълженията на дворцови служители като велик логотет, вистиар, спатар, комис и др. се вижда връзката им със съответните византийски и български сановници.

Ернест Оберландер – Търновяну проучва нумизматичните находки на север от Дунав. В неговото изследване има сериозни доказателства за силната връзка между двата дунавски бряга през XII – XIV в. Представените монети на български царе и български имитационни монети, открити във Влашката низина, са вероятно свидетелство за политическото присъствие на Търновското царство на територията между Долен Дунав и Южните Карпати. Тези монетни находки допълват изворовите данни за българската власт отвъд Дунав през XII – XIV в.

В немалко от румънските публикации се прокарва погрешната теза за „Влахо – българското царство” на Асеневици. Подценява се и българското политическо присъствие на север от Дунав в периода VII – XIV в. Правят се опити да бъде отречен българският произход на материалната култура в отвъддунавските земи. Затова част от румънските публикации трябва да бъдат разглеждани с необходимата критичност.

От рускоезичните автори на първо място трябва да се посочи Юрий Венелин (Георгий Хуца) (1802-1839), който публикува 66 влашки и молдовски грамоти в своя труд „Влахо–болгарские или дако–славянские грамоты, собранные и объясненные на иждивении имперской Российской академии Юрием Венелиныч” (1840 г.). Въпреки някои неточности и преувеличения, той е един от първите изследователи, проучили влиянието на българската държавност върху Дунавските княжества. Според него името „Йоан” на влашките и молдовските воеводи произхожда от българския „крал” Йоан (смесен образ между царете Калоян и Иван Асен II). Смята, че особено силно е българското влияние във Влахия, където господстват български родове. Венелин разглежда Влашкото княжество като част от българската държава, което постепенно поема самостоятелен път на развитие.

В някои рускоезични изследвания има стремеж да се примирят и българската, и румънската теза за материалната култура на земите северно от Дунав през средновековието. Отделни аспекти, засягащи българската власт отвъд Дунав, са разгледани в книгите на Лазар Полевой и Павел Параска. Така например в изследванията на Лазар Полевой са представени няколко съкровища, укрита в дн. Молдова на самата граница на XIII и XIV в., в които има предмети, свидетелстващи за връзки с южнодунавските земи. Павел Параска пише за куманското настаняване в отвъддунавските земи, за Куманската епископия, за

пътя на татарските нашественици в 1241 г. през дн. Молдова и Влашка низина. Той е един от многото изследователи, които смятат, че властта на цар Теодор Светослав се е простирила върху територията на междуречието Дунав – Днестър с Белград – Маврокастро.

Монографията на Анастасия Кравченко „Средневековый Белгород на Днестре (конец XIII – XIV в.)” (1986 г.) представлява задълбочено изследване на материалната култура на Белград – Маврокастро в период, през който в града има значително българско население, а за около 20 години – администрация на търновския цар. В монографията са показани редица сходства на местната материална култура с тази от Волжка България, Средна Азия, Кримския п-в, Византия, Българското царство – ясно свидетелство за разнородния състав на населението на днестърския град през XIII – XIV в.

Сред научните изследвания важно място заема рускоезичната монография на молдавския историк с български произход Николай Русев „На грани миров и эпох. Города низовьев Дуная и Днестра в конце XIII–XIV вв” (1999), посветена на политическата и икономическата история на междуречието Дунав – Днестър. Русев прави обстойно проучване на изворите за българската власт в дн. Бесарабия при цар Теодор Светослав.

Андрей Красножон в книгата си „Крепость Белгород (Аккерман) на Днестре. История строительства” (2012) проучва етапите на крепостното строителство на днестърския град през XV в. и през османския период. Той публикува и анализира няколко строителни каменни надписа на старобългарски език, създадени по времето на молдовската власт над Белград – Маврокастро.

В настоящата работа са използвани публикациите на редица други автори, които хвърлят допълнителна светлина върху разглежданата тема – Гаврил Занетов (1863-1934), Лъчезар Кръстев, Тору Сенга, Ренате Мьоленкамп, Марин Матей Попеску, Николае Константинеску, Раду Паун, Валентина Пелин, Светлана Паламарчук и т.н.

Представените изследвания имат немалък принос в проучването на отделни аспекти от българската държавна традиция в дн. Влашка низина, Молдова и Бесарабия от края на XII до края на XV в.

ГЛАВА II

ОТВЪДДУНАВСКИТЕ ЗЕМИ ПРИ РАННОСРЕДНОВЕКОВНОТО БЪЛГАРСКО ХАНСТВО – ЦАРСТВО (КРАЯ НА VII – НАЧАЛОТО НА XI В.)

§ 1. ОТВЪДДУНАВСКИТЕ ЗЕМИ НА БЪЛГАРСКОТО ХАНСТВО ОТ 681 Г. ДО НАЧАЛОТО НА IX В.

Във втора глава е проучена историята на отвъддунавските владения на Ранносредновековна България, за да бъде показана трайността и силата на българската държавна традиция на север от Дунав. Още при управлението на хан Аспарух (681-700/1) повече от половината от територията на Българското ханство е отвъд голямата река – до Южните Карпати и Днестър (или Днепър). При създаването си Българското ханство е в трудна външнополитическа ситуация, заобиколено от три враждебно настроени към него империи – Византия, Аварския хаганат, Хазарския хаганат. Ромеите са разбити в битката при Онгъла през 680 г., аварите са прогонени на запад, но степната империя на хазарите продължава да застрашава българските граници от североизток. Отвъддунавските земи са защитени с валове от аварски и хазарски нападения. Именно Хазарският хаганат, а не Византия, е най-опасен за България в началните десетилетия от нейното съществуване. Според Българския апокрифен летопис от XI в. хан Аспарух („Испор цар“) загива в сражение с „измаилтяните“ (т.е. хазарите).

Втората половина на VIII в. е период на тежка криза за Българското ханство, но за отвъддунавските български земи VIII-то столетие е период на стабилност. Няма сведения в изворите за военни конфликти до края на столетието с Аварския хаганат и Хазарския хаганат. Специално за степната империя на хазарите, българите имат косвен, но изключително важен съюзник – арабите. Те отнемат военни сили и от Византия, и от Хазарския хаганат, които биха могли да бъдат съсредоточени срещу България.

§ 2. ОТВЪДДУНАВСКИТЕ ЗЕМИ НА БЪЛГАРСКОТО ХАНСТВО – КНЯЖЕСТВО (НАЧАЛОТО НА IX – НАЧАЛОТО НА X В.)

В първите десетилетия на IX в., при ханове Крум (796-814) и Омуртаг (814-832), нови обширни територии на север от Дунав са присъединени към Българското ханство – Банат, Трансилвания, големи части от дн. Унгария, Словакия и Задкарпатска Украйна. Отвъддунавска България почти удвоява площта си. На север от Дунав се водят успешни сражения срещу силни противници като авари, хазари, франки и унгарци. Под ударите българи и франки окончателно е унищожен Аварският хаганат. Българският поход на изток от

Днепър, в който намира смъртта си копанът Корш, свидетелства за успешно настъпление срещу хазарите. Българо – франкската война за контрол над славянските племена тимочани и абодрити (преденеценти) също е успешна за България. През 896 г. българи и печенеги подлагат на опустошение унгарските обиталища в Ателкуз и така е отстранена опасността от нападение на унгарците върху средищната област на българската държава, но не и над българските отвъддунавски земи на северозапад.

§ 3. ОБЛАСТНИ УПРАВИТЕЛИ И АДМИНИСТРАТИВНИ НАЧАЛНИЦИ В БЪЛГАРСКИТЕ ОТВЪДДУНАВСКИ ЗЕМИ (ПЪРВАТА ПОЛОВИНА НА IX – ПЪРВАТА ПОЛОВИНА НА XI В.)

Отвъддунавска България също влиза в общото административно устройство на държавата, създадено в първите десетилетия на IX в. Областите на някои български управители (комити) са изцяло на север от Дунав, а на други обхващат земи и по двата бряга на реката като главните им градове са разположени на юг от нея (Дръстър, Бдин). В историческите извори се съдържат сведения за редица областни управители и първенци в Отвъддунавска България – Морут, Менуморут, Лоборчи, Гелу, Салан, Глад, Охтум / Ахтум, „Кеан”, Кордил, Чанадин и др. Областите на комитите са обширни, правомощията – големи. Те разполагат и със значителна икономическа мощ, която им дава допълнително самочувствие. Въпреки това не могат да устоят на унгарските нашествия. Голяма част от известните български управители намират смъртта си или са принудени да се спасяват с бягство при унгарските походи срещу тях в началото на X и първите десетилетия на XI в.

§ 4. ОТВЪДДУНАВСКИТЕ ЗЕМИ НА БЪЛГАРСКОТО ЦАРСТВО (НАЧАЛОТО НА X – НАЧАЛОТО НА XI В.)

Още в началото на X в. част от отвъддунавските български владения са покорени от унгарците. През същото столетие печенеги се настаняват и на запад от Днестър, но все пак Българското царство запазва суверенитета си над територията до тази река. До края на X в. продължават да съществуват повечето от българските селища, разположени в Днестърско – Прутското междуречие, а за

защита на границата по Днестър е подновено укреплението при дн. с. Калфа в Молдавия.

Ударът, който киевският княз Светослав (945-972) нанася на Българското царство през 968-969 г., е началото на неговия край, независимо че до гибелта му ще мине близо половин столетие. След като византийският василевс Йоан Цимисхий (969-976) прогонва руския княз през 971 г., българските земи на север от Дунавските устия са включени в административното устройство на Византийската империя. Войските на Самуил освобождават дн. Североизточна България, но вероятно без отвъддунавските територии. Сведенията в извора, известен в науката под имената „Записки на готския топарх” и „Аноним на Хазе”, се интерпретират като данни за отвоюването от българите на земите северно от Дунавската делта, но автентичността на този източник основателно се оспорва. В самото начало на XI в. ромеите възстановяват властта си над североизточните български земи, но впоследствие изоставят междуречието Дунав – Днестър.

С превземането на владенията на Охтум и „Кеан” от унгарците, последните огнища на българската държавност на север от Дунав загасват. Може само да се предположи, че оставащото българско население в дн. Влашка низина начело със свои първенци съхранява някои елементи на българската власт. Тези земи не попадат нито под византийска, нито под унгарска власт, но в тях се настаняват печенегите.

ГЛАВА III

ПОЛИТИЧЕСКАТА ВЛАСТ НА ВЪЗОбНОВЕНОТО БЪЛГАРСКО ЦАРСТВО НА СЕВЕР ОТ ДУНАВ (1186-1301 Г.)

§ 1. ОТВЪДДУНАВСКИТЕ ЗЕМИ ПРИ ЦАРЕТЕ ТЕОДОР – ПЕТЪР (1185-1190; 1196-1197) И АСЕН I – БЕЛГУН (1190-1196)

Въпросите за присъединяването, териториалния обхват и значението на отвъддунавските земи на възобновеното Българско царство при Теодор – Петър и Асен I – Белгун са все още слабо осветени в историческата наука. Все пак тези въпроси могат да бъдат проучени на основата на оскъдните извори. Така ще се оформи по-пълна картина на събитията в първите години след възстановяването на Българското царство.

1. ПРЕГЛЕД НА ИЗВОРИТЕ ЗА ПЪРВОНАЧАЛНИЯ ОБХВАТ И ГРАНИЦИТЕ НА ОТВЪДДУНАВСКИТЕ ЗЕМИ, КОНТРОЛИРАНИ ОТ ВЪЗБОВЕНОТО БЪЛГАРСКО ЦАРСТВО

Няма нито един извор, съвременен на борбата на Асен – Белгун и Теодор – Петър срещу Византия, в който да се съдържат преки, категорични данни за присъединяването на земи по левия бряг на Дунав към Българското царство. Първите сведения за българската власт на север от реката се датират десетилетия след началото на въстанието, оглавено от двамата братя, но могат да послужат, за да се очертае първоначалния обхват на българските отвъддунавски земи в края на XII и началото на XIII в.

За българското политическо присъствие на територията между Източните Карпати, Дунавската делта и долното течение на Днестър през XIII в. свидетелстват малко извори – трактатът Описание на земите, съставен между 1255-1261 г., подправената „Калиманова” грамота от XVI в. и географски карти (Верчелийската и Ебсторфската карта). Анонимно описание на Източна Европа от 1308 или 1310-1311 г. не само отбелязва възстановените български владения на север от Дунав при цар Теодор Светослав Тертер, но вероятно отразява и по-ранния им обхват от XIII в., потвърждавайки данните в изворите, че те граничат с руските земи.

За властта на българската държава в дн. Влашка низина може да се направи извод от грамотите на унгарския престолонаследник и бъдещ крал Бела IV, който в резултат на мащабен поход (ок. 1228 г.) откъсва Северинската земя от България. За пръв път в грамота от 1233 г. се споменава Лука, бан на Северин, а през с.г. Бела прибавя към титулатурата си „*primogenitus regis ... Bulgarie, Cumanieque*”.

Споменът, че дн. Влашка низина (и най-вече Северинската област) е била част от българската държава, се съхранява дълго. За това категорично говорят унгарски документи и западни географски карти – грамоти на унгарския крал Лайош I Велики (1342-1382) от 23 и 24 юни 1365 г., грамота на унгарския крал Владислав (1440-1444) от 9 август 1440 г., картата на Джакомо Касталдо, поместена от Абрахам Ортелиус в атласа Театър на земите в света от 1584 г. и др.

Първоначалната граница (въпреки че за точна граница по цялото протежение трудно може да се говори) между Унгарското кралство и земите отвъд Дунав, владени от търновските царе или намиращи се в българската сфера на влияние, преминава по билото на Южните и Източните Карпати. Българо – унгарската граница достига Железни врата при Оршо̀ва – крепост, за която в унгарските грамоти от 24 юни 1365 г. и 9 август 1440 г. е посочено, че се намира в България.

Може да се каже, че отвъддунавските български владения при първоначалния си обхват достигат Унгария и руското Галицко (от 1199 г. Галицко – Волинско) княжество, на запад достигат Железни врата, а на североизток – долното течение на Днестър при Белград – Маврокастро.

2. ПРИСЪЕДИНЯВАНЕТО НА ОТВЪДДУНАВСКИТЕ ЗЕМИ КЪМ ВЪЗОБНОВЕНОТО БЪЛГАРСКО ЦАРСТВО

Теодор – Петър и Асен – Белгун намират убежище на север от Дунав след като са разбити от византийската армия, предвождана от василевса Исак II Ангел. Вероятно въстаниците преминават отвъд голямата река през май – юни 1186 г. и се завръщат през есента на с.г., съобразявайки се със „сезонното” воюване на куманските си съюзници. Няколкомесечното присъствие на многобройни военни сили начело с Теодор – Петър и Асен – Белгун в земите на север от Дунав помага поне в част от тях да се утвърди българската власт и да се регулират отношенията с тамошното население, което може би признава върховенството на българите на основата на взаимноизгодното военно сътрудничество. Мизия е загубена, но в отвъддунавските земи Теодор – Петър продължава да изпълнява царските си функции – именно той преговаря и сключва съюз с куманите, живеещи в региона на Долен Днепър. Сигурно тогава са привлечени за съюзници и бродниците, които участват в немалко от българските военни кампании.

Възможността още в 1186 г. дн. Бесарабия да е присъединена към Българското царство намира потвърждение във факта, че българите контролират Дунавската делта. Българската власт над Делтата е отбелязана през 1189 г. от хрониста Ансберт в История на император Фридрих (XII в.). Българската власт в региона на дунавските устия се крепи на градовете Вичина, Килия и други твърдини. Дн. Бесарабия, освен коридор за съюзната куманска конница, е и добра

изходна позиция за завръщането на българските войски в Мизия през есента на 1186 г.

Паисий Хилендарски (1722-1773) в История славяноболгарская (1762 г.) пише за присъединяването на дн. Влашка низина към Българското царство. Според него „цар Асен Стари“ (Асен I – Белгун) покорява „двете Влахии“ (т. е. Влахия и Молдова или Голяма Влахия – Мунтения и Малка Влахия – Олтения). Същото сведение се среща при молдовския писател Георге Асаки в Calendarul pentru romani (1868 г.), като той датира подчиняването на Влахия от Асен I в 1195 г. Източникът е късен, така че достоверността на 1195 г. е твърде съмнителна. Все пак годината представлява интерес – според някои автори тогава българският цар превзема Бдин, Браничево и Белград. Вероятно властта на Търново в дн. Влашка низина и най-вече в дн. Олтения е утвърдена след като българите освобождават Бдин. Мощната крепост с разположението и значимостта си може да контролира и земи северно от Дунав.

Писмените извори за властта на Търновското царство отвъд Дунав се подкрепят от големия брой български имитационни монети, открити основно в дн. Влашка низина. Подобни монети са намерени при Плоещ, Букурещ, Бузю, Северин, Калафат, Маглавит и т.н.

3. ОПИТЪТ НА РОМЕИТЕ ДА НАЛОЖАТ КОНТРОЛА СИ НАД ДУНАВСКАТА ДЕЛТА ПРЕЗ 1190 Г.

През лятото на 1190 г. Исак II Ангел оглавява нов голям поход срещу България. Първо византийският флот достига Дунавската делта, за да подсигури с действията си успеха на сухопътната армия, която се отправя към столицата Търново и я обсажда – целта е да бъде хванато в „клещи“ териториалното „ядро“ на Българското царство. Опитът на ромейския флот да пресече пътя на идващите отвъд Дунав съюзници на България, въпреки някои първоначални успехи, се проваля. Походът на Исак II Ангел завършва катастрофално, а инициативата във военните действия окончателно минава на българска страна.

§ 2. ОТВЪДДУНАВСКИТЕ БЪЛГАРСКИ ВЛАДЕНИЯ НА ЦАР КАЛОЯН И ПОЛИТИКАТА МУ КЪМ СТЕПНИТЕ ПЛЕМЕНА И ОБЩНОСТИ

Цар Калоян е описван в изворите като могъщ и едновременно с това жесток владетел. Димитрий Кантемир пише, че молдовските воеводи произхождат от „Йоан, брат на Асен” (т.е. цар Калоян), а Юрий Венелин подчертава, че почетната титла „Йоан” на влашките и молдовските господари идва от „българския крал Йоан” – събирателен образ между царете Калоян и Иван Асен II.

1. ПРИСЪСТВИЕТО НА „ВЛАСИ” И „ВЛАХИЯ” В ТИТУЛАТУРАТА НА ЦАР КАЛОЯН

В писмата си до папа Инокентий III, цар Калоян се титулува „цар на цяла България и Влахия” и „цар на (всички) българи и власи”. Въпреки че чуждите автори като Жофроа дьо Вилардуен, Робер дьо Клари и Паоло Рамусио наричат „Влахия” областта между Дунав и Стара планина, българският цар най-вероятно назовава така отвъддунавските си владения (или поне част от тях), в които живее и латиноезично население. Тази хипотеза се потвърждава от посочването на „границата между Унгария, България и Влахия” в едно от писмата на Калоян. Белградската и Браничевската област, които граничат с Унгарското кралство, в същото писмо са определени като част от „България”. Следователно Влахия граничи с Унгария на север от Дунав, а не е областта между Дунав и Стара планина.

2. БЪЛГАРСКИТЕ ОТВЪДДУНАВСКИ ВЛАДЕНИЯ В ПОЛИТИКАТА НА ЦАР КАЛОЯН

Освен че разчита на крепости като Северин и Арджеш да отбраняват отвъддунавските му владения, цар Калоян не само не възпрепятства, но сигурно насърчава заселването на кумани в българските земи на север от Дунав, за да бъде подсилена защитата им от унгарска инвазия. До края на XII – началото на XIII в. основната военна помощ за търновските царе идва от куманите, населяващи региона на Днепър. През 1211 г. степните номади вече по-компактно населяват някои територии в отвъддунавските земи и представляват сериозна заплаха за унгарските гранични области в Трансилвания. За защита на границата унгарците издигат дървено – землено укрепление при Бътка Доамней в Източните Карпати. Куманите в отвъддунавските български земи са възпиращ фактор за Унгарското

кралство, докато цар Калоян през 1205-1207 г. е ангажиран във война с Латинската Цариградска империя.

3. ОТНОШЕНИЯТА НА ЦАР КАЛОЯН С БЪЛГАРСКИТЕ СТЕПНИ СЪЮЗНИЦИ

Цар Калоян не само продължава политиката на своите братя към степните съюзници на България, но я задълбочава. Неговата съпруга е куманска принцеса, друг куманин, Манастър, е негов военачалник, а съюзници са му вождовете Кубан (Губан) от рода Урусоба и представител (вероятно Бегбарс) на рода Кочоба. Освен това под българските знамена се сражават руси (бродници), алани, „хазари” и други степни племена. Йоан Ставракий пише, че съюзници на българите са „всички [народи], които храни северната страна”. Подбудените от ромеите походи на галицко – волинския княз Роман Мстиславич нанасят тежък удар на куманите, но не успяват да разрушат българо – куманския съюз.

Земите по Северното Причерноморие са неизчерпаем резерв на човешки ресурси за войските на Асеновци. Показателен е фактът, че през 1204 г. цар Калоян предлага на кръстоносците 100 – хилядна армия, която да им помогне да превземат Цариград. Малко държави през XIII в. могат да изведат на бойното поле такава огромна сила. Несъмнено голяма част от тази войска е съставена от степните съюзници на българския владетел.

§ 3. ОТВЪДДУНАВСКИТЕ ЗЕМИ НА ВЪЗСТАНОВЕНАТА БЪЛГАРСКА ДЪРЖАВА ПРИ ЦАР БОРИЛ (1207-1218) И ЦАР ИВАН АСЕН II (1218-1241)

При царете Борил и Иван Асен II българите губят част от отвъддунавските си земи. През 1211 г. унгарският крал Андраш II (1205-1235) настанява тевтонските рицари в земята „Барца” в Югоизточна Трансилвания, за да отблъскват куманските нападения. Те не само спират набезите, но проникват в части от дн. Мунтения и Молдова, като разгромяват живеещите там кумани. Куманската „защитна стена” от север е разрушена и заменена с враждебна на българите сила. Настъплението на тевтонците се съчетава с поражения, които цар Борил търпи от Латинската Цариградска империя. Двойната заплаха за българския владетел от юг и от север го принуждава да бъде отстъпчив и да приеме предложението на латинците за мир. Между Българското царство от една

страна, и Латинската империя и Унгарското кралство от друга, започва период на сближение, закрепен с няколко династични брака през 1213 и 1214 г. Недоволството на куманите от политиката на Борил е засвидетелствано с подкрепата, която „трима вождове от Кумания” оказват на бунтовниците в Бдин през 1210 или 1213/4 г.

През 1225 г. унгарците прогонват тевтонците и се настаняват в завоюваните от тях територии, а в 1227/8 г. в тези земи се създава католическата Куманска епископия. Християнизацията на тамошните кумани има успехи – дори видни техни вождове (Борц = Барс, Бегбарс ?) се покръстват. Българите едва ли наблюдават пасивно как католическата вяра се разпространява в земи, които са били под техен контрол или в сферата им на влияние. В писмо на папа Григорий IX (1227-1241) до естергомския архиепископ Роберт от 21 март 1228 г. се споменават неназовани врагове, които „нападат покръстените кумани и пречат на другите да приемат християнската вяра”. Някои автори смятат, че неназованите врагове са българите.

През или към 1228 г. унгарският престолонаследник Бела организира поход срещу Бдин. Унгарците са отблъснати от българските земи на юг от Дунав, но Северинската област е откъсната от Търновското царство. Враждебните отношения между България и Унгария се отразяват на православно българско и влашко население в Трансилвания и в пределите на Куманската епископия, което е подложено на репресивен натиск от унгарския крал и католическата църква.

§ 4. ОТВЪДДУНАВСКИТЕ ЗЕМИ НА БЪЛГАРСКОТО ЦАРСТВО (1241-1301)

Цар Иван Асен II успява да разбие или поне да отблъсне татарските завоеватели, които нахлуват в дн. Влашка низина през 1241 г. След смъртта на българския цар, татарите прекосяват дн. Северна България (есента на 1242 г.) и я опустошават. Според писмени и археологически данни Търново, Червен, Дръстър, Вичина, Килия и други важни градове са превзети от нашествениците.

След татарското нашествие част от отвъддунавските български владения се запазват – вероятно дн. Бесарабия и части от дн. Мунтения и Молдова. Българите застрашават и унгарското Северинско банство. Крал Бела IV настанява рицарите от ордена на хоспиталиерите йоанити в Северинската земя, за да я отбраняват от нападенията на българи, кумани и татари. С грамота от 2 юни 1247 г. кралят им дарява цялата Северинска област (без земите на воеводата Литовой),

включително голяма част от приходите на областта, и „цяла Кумания” на изток от Олт, с изключение на територията, управлявана от воеводата Сенеслав. Литовой (Лютовой) и Сенеслав (Сеслав, Всеслав) имат славянски имена, но в грамотата на унгарския крал се посочва, че те са „воеводи на власите” (Lytuou woiauode...Olati; Szeneslai woiauode Olatorum). Най-вероятно двамата първенци са водачи на военно – погранични структури.

Според някои мнения военно – пограничната структура на Литовой е българска, но през 1247 г. са минали близо двадесет години от унгарското завоюване на Северинската земя. Възможно е унгарците да наследяват тази структура от българското владичество на областта. В 1247 г. обаче тя представлява брънка от унгарската гранична отбрана. Литовой получава привилегии, именно защото защитава границата на Унгария от врагове, сред които са и българите. Вероятно за земите на изток от Олт дарението на Бела IV е с пожелателен характер, защото поне част от тях са под българска власт. Съществува и възможността някои територии в дн. Мунтения, в близост до Карпатите, да са под унгарски контрол. Факт е, че в края на XIII в. в гр. Дълго поле (Къмпулунг) резидира унгарски комит. Най-вероятно друга част от земите в дн. Мунтения е под българска власт, особено територията при големите дунавски твърдини. Дори през втората половина на XIV в. българите имат владения в дн. Мунтения, при двойките крепости Русе – Гюргево, Голям Никопол – Малък Никопол (Холъвник) и Дръстър – крепостта на остров Пъкуюл луй Соаре, които контролират важни бродове на Дунав. Що се отнася до воеводата Сенеслав, от грамотата на Бела IV може да се съди, че е под върховенството на унгарския крал, щом получава същите привилегии като Литовой.

През 1260 и 1265 г. българите правят опити да възстановят „буфера” между Мизия и Унгарското кралство като се стремят да отвоюват Северинската земя или поне да отслабят унгарската власт в нея, опустошавайки я безмилостно. Докато българите представляват опасност за периферни територии на Унгария, с владееенето на Северинското банство унгарците застрашават непосредствено българските земи на юг от Дунав. Това ясно проличава при българо – унгарските войни от 1261 и 1266 г., когато унгарците завладяват Бдин, Оряхово и Плевен, а столицата Търново е заплашена.

През 70-те години на XIII в. могъщият татарски степен властник Ногай ликвидира българското владичество на север от Дунавската делта, а през 90-те години на същото столетие властта му се простира над дн. Влашка низина, до

района на Железни врата. Все пак татарите не могат да запълнят политическия вакуум, който се създава в този регион с намаляването на влиянието на Унгария и Българското царство. От него се възползват власите. В История на Румънската земя (1290-1690) началото на влашката държавност се отнася към последното десетилетие на XIII в., когато родът Басараба се настанява в дн. Олтения, а легендарният воевода Раду Негру – в подножието на Карпатите в дн. Мунтения. В действителност през първите десетилетия на XIV в. голяма част от областта на запад от Олт е под властта на бдинските Шишмановци, а тази територия е на „фронтната линия” в българо – унгарското противоборство.

Междусобната война в Златната орда завършва с победа за хан Токтай (1291-1312) и със смъртта на Ногай (1299 г.). Ногаевият син Чака намира убежище в България, но е убит по заповед на цар Теодор Светослав Тертер, който основателно се опасява от гнева на Токтай. Като възнаграждение за проявената лоялност златноординският хан най-вероятно дарява на българския цар дн. Бесарабия с Белград – Маврокастро (1301 г.?).

ГЛАВА IV

БЪЛГАРСКИТЕ ОТВЪДДУНАВСКИ ЗЕМИ (1301-1395)

В четвърта глава е представена съдбата на българските отвъддунавски владения от 1301 г. до падането на Българското царство под османска власт (1395 г.). При цар Теодор Светослав Тертер и бдинските деспоти Шишман и сина му Михаил Шишман, българските владения на север от Дунав са възстановени до голяма степен в този обхват, който са имали при първите Асеновци.

§ 1. БЪЛГАРСКАТА ВЛАСТ МЕЖДУ ИЗТОЧНИТЕ КАРПАТИ, ДУНАВСКАТА ДЕЛТА И ДОЛНОТО ТЕЧЕНИЕ НА ДНЕСТЪР (ДН. МОЛДОВА И БЕСАРАБИЯ)

Теодор Светослав получава от хан Токтай дн. Бесарабия, но със запазено върховенство на Златната орда над нея. Установена е двойна власт (татарска и българска) – българският цар администрира междуречието Дунав – Днестър и Белград – Маврокастро от името на татарските ханове. Токтай запазва определен контрол и над региона на Дунавската делта – синът му Тукулбуга управлява Облужица – Исакча.

Най-важната информация за българската власт в Белград – Маврокастро дава постановлението на генуезката служба за Хазария от 22 март 1316 г. Други сведения за българското политическо и етническо присъствие на север от Дунавската делта и в днестърския Белград през първите десетилетия на XIV в. се съдържат в два преписа от 1314 и 1329 г. на документ, отразяващ дейността на францисканските монаси, в Преглед / календар на страните на Исмаил Абу'л – фида, в съчинението на Ал – Омари, в Анонимно описание на Източна Европа, в редица географски и мореплавателни карти.

Вероятно, освен дн. Бесарабия, и „земята на ясите” в дн. Молдова е поне под определена зависимост от Търново. Участието на алански войски от „господство Яшко” на българска страна в битката при Велбъжд (28 юли 1330 г.) и някои предмети от съкровищата, открити в района на гр. Яш, свидетелстват за връзките с България.

Най-вероятно след смъртта на Теодор Светослав Златната орда отнема от Българското царство администрирането на междуречието Дунав – Днестър. В агиографската творба Мъчение на светия и славен мъченик Йоан Нови Григорий Цамблак дава сведение, че около 1330 г. управителят на днестърския Белград е татарин („перс”). Към 1337-1338 г. и Вичина попада под администрирането на Златната орда. Но Килия остава българска крепост. С опустошаването на Килия и други твърдини от айдынските турци през 1341 г., на българската власт в региона на Делтата е нанесен тежък удар. Впоследствие в Килия се установява татарско управление, създава се и генуезка колония.

При голямата офанзива на Добротица, владетеля на Добруджанското княжество, проведена около 1362 г. (след поражението, което литовският владетел Олгерд нанася на татарите в битката при р. Синюха) регионът на дунавските устия попада под властта на деспота. За присъствието му по северния бряг на Делтата свидетелстват контрамаркираните сръбски монети, намерени в района на с. Орловка (Ренийски р-н на Одеска обл. в Украйна). След 1370 г. Добротица е изтласкан от дунавските устия, но продължава активно да воюва срещу генуезците в този регион.

След отслабването на татарите и укрепването на Молдовското господарство, Добруджанското княжество навярно възстановява поне частично позициите си в Делтата. В своя Пътепис от 1427 г. немският рицар Ханс Шилтбергер пише, че „третата България” достига дунавските устия, като сведението му се отнася за 1396 г. Изглежда Добруджанското княжество е

окончателно унищожено не от османците, а при настъплението на татарските пълчища през 1399 г.

§ 2. БЪЛГАРСКАТА ВЛАСТ НА ТЕРИТОРИЯТА МЕЖДУ ДОЛЕН ДУНАВ И ЮЖНИТЕ КАРПАТИ (ДН. ВЛАШКА НИЗИНА) ПРЕЗ XIV В.

В края на XIII или началото на XIV в. бдинският владетел Шишман се възползва от междуособиците в Унгарското кралство и завладява голяма част от Северинската област. В Анонимно описание на Източна Европа се отбелязва, че през средата на Българското царство със столица Бдин и с владетели Шишмановци (т.е. Бдинското деспотство) „протича река Дунав”. За българската власт в Северинската земя свидетелства и грамотата на крал Карол Роберт от 27 март 1329 г. В нея пише, че унгарският магистър Дионисий е завладял „крепостта, наречена Гурен (при дн. с. Гура Въий в Румъния), намираща се в България”.

За възстановената българска власт в областта има и материални свидетелства – църквата във вътрешната крепост на Северин, сходна по архитектурен план и декоративно изграждане с храмовете на хълма Трапезица, и крепостната архитектура на града, някои елементи от която са сходни с тези на Бдин, Свищов и други български твърдини. Крепостта и църквата са построени в края на XIII – началото на XIV в. и твърде вероятно са дело на българите.

Бдинският владетел и бъдещ търновски цар Михаил Шишман (1323-1330) се вплита във военни конфликти с унгарския крал Карол Роберт, възползвайки се от затрудненото му положение, вследствие на междуособиците в Унгария. Михаил Шишман подкрепя отцепника бан Теодор и сина му Йоан, а от крепостта Гурен неговите войници вършат чести набези в унгарските погранични земи. Дори след превземането на Гурен от унгарците, българската опасност не е отстранена. Българите и техните съюзници власите и татарите продължават да застрашават граничните територии на Унгария.

След създаването на Влашкото княжество, Българското царство запазва някои владения по левия бряг на Дунав – Гюргево, Малък Никопол (Холъвник), района на Зимнич и др. Съхранява също така политическото и културното си влияние във Влахия и Молдова, както и върховенството си над Влашкото княжество поне до 70-те години на XIV в. През царуването на Михаил III Шишман под българските знамена се сражават и влашки военни контингенти, което може да се приеме за запазване на определена зависимост на Влахия от

Търновското царство. Редовните влашки подкрепления за българската войска са причина дори византийският император Андроник III Палеолог (1328-1341) да се заблуди и да реши, че татарският отряд, дошъл на помощ на българите преди битката при Русокастро (1332 г.), се състои от „гетите [власите] отвъд Истър [Дунав]”.

Преки и косвени данни за българското върховенство над Влахия дават редица извори – трактатът Напътствие за извършване на кръстоносен поход (1332 г.), Книга за опознаване на всички кралства, земи и владения (средата или втората половина на XIV в.), Итинерарий от гр. Брюге (1380 г.) и др. Тук трябва да се посочи и влашката грамота, в която се споменава, че „цар Александър” държи митницата в Рукер, въпреки че тя се приписва, освен на влашкия воевода Раду I, и на Раду II, който управлява през 20-те години на XV в.

Отношенията между Българското царство и Влахия не са само добри. През 1374 г. влашкият воевода Владислав I (Влайку) (1364-1377) в съюз с османските турци завладява българската крепост Малък Никопол (Холъвник). По време на българо – влашката война от 1386 г. цар Иван Шишман нанася поражение на власите, предвождани от Дан I, и погубва воеводата. Българската победа има решаващо значение Мирчо I Стари (1386-1418) да стане господар на Влахия. Това е последната победоносна война на Търновското царство.

През 1395 г. завръщащите се от Влахия османски войски слагат край на съществуването на Търновското царство. Султан Баязид I (1389-1402) поставя стража „по целия брод на река Дунав” и заповядва да обезглавят Иван Шишман (3 юни 1395 г.).

§ 3. АРХЕОЛОГИЧЕСКИ СВИДЕТЕЛСТВА ЗА ВРЪЗКИ МЕЖДУ ДВЕТЕ СТРАНИ НА ДУНАВ ПРЕЗ XIV В.

Археологическите данни от градове и селища на север от Дунав (Белград – Маврокастро, Гюргево, Малък Никопол / Холъвник, Северин, Кокони, Зимнич, Фрумоаса, Брагадиру, Басараби, Гогошу и др.) свидетелстват за силното българско политическо и културно влияние в земите отвъд голямата река. Мотиви от украсата на керамичните съдове, намерени в отвъддунавските градове и селища (розета; прави и вълнообразни линии; плетеница; „повлек”, известен още като „развод”; изображения на птици, животни и хора) са твърде сходни с мотиви от украсата на керамиката от Търново, Пъкуюл луй Соаре и други български

градове от XIII – XIV в. Монетите на българските царе, открити при Северин, Басараби, Гогошу, Зимнич, Маглавит, Слатина, Балш и други селища, показват връзките между двете страни на Дунав.

ГЛАВА V

СЪДБАТА НА БЪЛГАРСКИТЕ ОТВЪДДУНАВСКИ ГРАДОВЕ И КРЕПОСТИ ОТ КРАЯ НА XIV ДО КРАЯ НА XV В.

В пета глава е описана историята от края на XIV до края на XV в. на важни отвъддунавски градове и крепости, влизали през един или друг период във възобновеното Българско царство: Белград – Маврокастро, Килия, Гюргево, Малък Никопол (Холъвник) и Северин. Белград – Маврокастро е под властта на Молдова, но съхранява значителна самостоятелност. Строителните надписи на старобългарски език свидетелстват за запазване на определена българска държавна и културна традиция в днестърското пристанище, тъй като Молдовското княжество, което е носител на тази традиция, владее града. Килия е обект на съперничество между Влахия, Молдова, Унгария, Османската империя и Полша. През 1484 г. Белград – Маврокастро и Килия са завладени от османците. Опитът на молдовския воевода Стефан III Велики (1457-1504) да си върне днестърския Белград е неуспешен. Гюргево и Малък Никопол (Холъвник) също като Килия неколkokратно сменят своите владетели, но тук борбата е главно между османци и власи. През 1419 г. Влахия губи контрола си над двете твърдини, които попадат под османска власт. Амбициите на влашките господари да владяват Гюргево и Холъвник са прекършени от османската мощ. След 1419 г. Гюргево на няколко пъти е отвоювано от воеводите на Влахия, но османците винаги успяват да възстановят статуквото. Чрез двете крепости Османската империя контролира васалното й Влашко княжество, както по-рано прави Българското царство. До 1419 г. Северин е под властта на влашките воеводи, които в своите грамоти се титулуват „господар на Северинското банство”. След 1419 г. градът е важно звено от унгарската гранична отбрана срещу османската инвазия. През 1524 г. Северин е завладян от османците. В продължение на столетия тези твърдини са важни опорни пунктове на властта на Високата порта в земите на север от Дунав.

ГЛАВА VI

ВЛИЯНИЕ НА БЪЛГАРСКАТА ДЪРЖАВНА ТРАДИЦИЯ ВЪРХУ ИНСТИТУЦИИТЕ НА ДУНАВСКИТЕ КНЯЖЕСТВА

§ 1. ТИТУЛАТУРАТА НА ВЛАШКИТЕ И МОЛДОВСКИТЕ ГОСПОДАРИ

Титулатурните формули и величаещите епитети на влашките и молдовските господари са сходни с тези на византийските василевси и българските царе. В една от най-ранните влашки грамоти на български език (1374 г.) Владислав I (Влайку) се назовава „в Христа Бога благоверен воевода Владислав, по Божията милост господин (господар) на цяла Угровлахия”. Пълната титулатура на влашките владетели за пръв път се среща в грамоти на Мирчо I Стари: „В Христа Бога благоверен и христоролюбив, велик и самодържавен господар на цяла Угровлахия, Йоан Мирчо воевода”. Голямо е сходството на влашката титулатурна формула с титлата на българските царе: „В Христа Бога (благо)верен цар и самодържец на всички българи (и гърци)”. Тази титла е заемка от византийската императорска титулатурна формула.

Основната разлика в титулатурната формула на влашките и молдовските господари от една страна, и на българските царе от друга, е в етническият и географският елемент. В своите титли българските царе владеят население, а влашките и молдовските воеводи – страна.

Титлата „воевода” се среща още в старобългарските книжовни паметници от IX – XI в. Във възобновеното Българско царство воеводите са областни управители и военни предводители. Известни са люде от българските земи през XIII – XV в. носещи воеводски сан: Константин, Балдю, Витомир, Богавец, Радич. Титлите „воевода” и „велик воевода” на влашките и молдовските господари често се срещат в документи, книжовни и епиграфски паметници. Сред най-ранните са надписът – графит от 1351/2 г. в църквата „Св. Николай” в Арджеш и надгробният надпис на влашкия господар Никола Александър Басараба от Дълго поле (Къмпулунг).

„Господин” („господар”) е титлата на влашките и молдовските господари, която се отнася до владяната от тях страна. „Господин” присъства в титлите на някои български царе, за да подчертае владетелското им достойнство. Документите, в които тя се среща са: Договор на цар Михаил II Асен с Дубровник от 15 юни 1253 г.; Брашовската грамота на цар Иван Срацимир (1356-1396/7); писмата – заповеди на цар Иван Шишман, в които се титулува „господин

Търновски”; приписки към осмогласник, където цар Иван Александър (1331-1371) или Александър, първороден син на Иван Шишман, е титулуван „господинчик”. Титлата „господин” се среща и при български феодални владетели – бдинския деспот Яков Светослав и управителя на гр. Дъбилин (дн. гр. Ямбол) и неговата област, наречен „господин Шишман”.

Най-вероятно името „Йоан”, носено от влашките и молдовските господари, произхожда от имената на двамата най-могъщи владетели на възобновеното Българско царство – Калоян (Йоан, Йоаница) и Иван (Йоан) Асен II. Името „Йоан” служи на воеводите на Дунавските княжества да легитимират властта си и да покажат нейните дълбоки корени – от българското господство в земите им.

Никога влашките и молдовските господари не приемат официално титлата „цар”, но в някои извори са наричани с нея – в хроники, в четвороевангелие от 1473 г., в приписка към октоих от 1484 г.

С епитетите „велик”, „самодържавен”, „благочестив”, „христолюбив”, „боговенчан” се величат както българските царе, така и господарите от Дунавските княжества.

§ 2. ИНСТИТУЦИИТЕ ВЪВ ВЛАХИЯ И МОЛДОВА, ИДЕНТИЧНИ ИЛИ СХОДНИ С ТЕЗИ ВЪВ ВЪЗОБНОВЕНОТО БЪЛГАРСКО ЦАРСТВО

Проучени са титлите и длъжностите на сановниците и служебните лица в Дунавските княжества, сходни с тези във възобновеното Българско царство – велики и мали боляри, велик логотет, мечоносец (спатар), вистиар (протовистиар), велик комис, столник, пичерник (пахарник, чашник), кефалия, наместник, граматик, съдия, десеткар, винар (винарич), сенар и житар.

И в България, и в Дунавските княжества благородниците се наричат „боляри” и се делят на „велики” и „мали”. Към великите боляри във Влахия и Молдова спадат великият логотет, великият спатар, вистиарят, пичерникът (пахарникът, чашникът), столникът, комисът и други висши сановници, редовно присъстващи в господарските грамоти. Те са членове и на боярския съвет (синклит), споменаван в някои документи и летописи. В молдовски извори се посочва, че синклитът избира и сваля воеводите. Най-вероятно същите служители (велик логотет, епикерний, столник, протовестиарий, комис и др.) са сред българските велики боляри и са членове на синклита във възобновеното Българско царство. Проучването на задълженията на влашките и молдовските

сановници и длъжностни лица може да помогнат поне частично за „осветяването“ на някои функции на българските боляри през XII – XIV в. Използвани са влашките и молдовските грамоти от XIV – XV в. Голямо значение за изследването на молдовските титли има „Описание на Молдова“ от Димитрий Кантемир. В тази творба подробно се описват функциите на молдовските дворцови служители през XVII – началото на XVIII в. В Дунавските княжества българската държавност продължава да живее. Титлите и длъжностите свидетелстват за това.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Характерна черта на отвъддунавските български владения през XII – XIV в. е спецификата на контрола, който Българското царство осъществява върху тях. Вероятно от края на XII до първите десетилетия на XIV в. една част от тези територии са за определени периоди под пряка българска власт (Бесарабия, Олтения, част от Мунтения), а друга (Молдова, земи в Мунтения) – под българско върховенство или в българската сфера на политическо влияние. След създаването на Влашкото княжество, Търновското царство запазва дълго време определено върховенство над него чрез крепостите си по левия бряг на Дунав, въпреки че Влахия е зависима през един или друг период и от Унгарското кралство.

Очертават се няколко периода на българската държавна традиция в земите на север от Долен Дунав от края на XII до края на XV в.

Първият период е от 1186 г. (преминаването на Теодор - Петър и Асен I - Белгун отвъд голямата река) до 1211 г. (когато рицарите от тевтонския орден завоюват територии в дн. Молдова и Мунтения, разгромявайки живеещите там кумани). През този период земите на север от Дунав, контролирани от българите или влизаци в българската сфера на влияние, достигат дунавския пролом Железни врата, билото на Южните и Източните Карпати, руското Галицко (от 1199 г. Галицко – Волинско) княжество и долното течение на Днестър. Унгарското укрепление при Бътка Доамней показва докъде достига границата на Унгария в Източните Карпати. Куманите, населяващи части от Мунтения и Молдова, имат свои вождове – покръстилия се Борц; тримата предводители, единия от които се казва Карач, дошли от „Кумания“ на помощ на бунтовниците в Бдин. Участието на тези кумани в бунта в Бдин срещу цар Борил е свидетелство за ангажираността им с българските дела. Вероятно още в края на XII – началото на XIII в. те се заселват в отвъддунавските земи като български федерати, които да защитават тези територии от унгарците, запазвайки голяма самостоятелност и езическата си вяра. Важни съюзници на българите са бродниците в дн. Молдова. Те не са подчинени на българската администрация, нито са

зависими от Търновското царство, но участват редовно във военните кампании на първите царе от Асеновата династия. В писмото на Бела IV от 1250 или 1254 г. бродниците са отбелязани отделно от България. Това сведение показва, че те не влизат в пределите на Българското царство.

Вторият период е от 1211 г. до татарското нашествие (1241-1242 г.). Характеризира се с факта, че България губи голяма част от отвъддунавските си територии. Тевтонските рицари завладяват част от дн. Мунтения и Молдова, а през 1227/8 г. в тези земи е основана католическата Куманска епископия. Към 1228 г. българите губят и контрола си над дн. Олтения. Там се създава унгарското Северинско банство с пръв бан Лука. До татарското нашествие през 1241-1242 г. единствената заплаха за отвъддунавските територии, контролирани от българите, идва от Унгария.

Третият период обхваща времето от татарското нашествие до края на XIII в. През този период татарският темник Ногай завладява дн. Влашка низина до Железни врата, както и междуречието Дунав – Днестър, включително региона на дунавската делта. Татарското владичество свежда българското влияние на север от Дунав почти до нулата. Златната орда е могъщ дестабилизиращ фактор в развитието на България, който грубо се намесва в нейната вътрешна и външна политика, демонстрирайки своето надмощие и върховна власт.

Първите десетилетия на XIV в. се включват в четвъртия период. Българите възстановяват до голяма степен позициите си отвъд голямата река. Сведението в *Анонимно описание на Източна Европа*, че Дунав протича през средата на Българското царство, се подкрепя от факта, че бдинските деспоти владеят крепости на север от голямата река (Северин, Гурен и др.) и от битките срещу унгарците, които водят в отвъддунавските земи. В *Анонимното описание* се посочва, че „Рутения” (Галицко – Волинското княжество) е „до” и „над” България и се „напоява от същите реки” – вероятно Днестър, Прут и Серет. Тази информация се потвърждава и от властта на цар Теодор Светослав Тертер над дн. Бесарабия и гр. Белград – Маврокастро, макар че се запазва върховенството на татарския хан над града и областта.

Петият период е от 30-те години на XIV в. до края на същото столетие. След смъртта на Теодор Светослав татарите отнемат от българите междуречието Дунав – Днестър, а воеводите на Влахия се обособяват като, макар зависими от България или Унгария, но все пак отделни владетели. Българите държат важните дунавски бродове по двата речни бряга и посредством крепостите Гюргево и Малък Никопол (Холъвник) съхраняват определен контрол над Влашкото княжество.

Шестият период е от падането на България под османска власт до края на XV в. През този период може да се говори за българското държавно

„наследство” във Влахия и Молдова. Българо – византийското влияние върху институциите на Дунавските княжества се вижда от титлите на влашките и молдовските воеводи, от длъжностите в двора и държавната администрация. Византийското влияние е чрез българското посредничество, а освен ромейските титли съществуват названия на длъжности, които имат български корен – велики и мали боляри, столник, мечоносец, съдия, бирчия и др. До края на XV в. българо – византийското влияние върху държавните устройства на двете княжества е в своя най - „чист” вид. През следващите столетия навлизат под османско въздействие нови титли и длъжности, но българо – византийското влияние над институциите остава най-силно.

Важността на българските отвъддунавски земи е в ролята им на „буфер” между България и Унгария, България и Златната орда. Когато този „буфер” изчезне, заплахата за средишната българска област Мизия става непосредствена. Друго значение има притокът на войски, които се сражават под българските знамена във войните срещу Византия, Латинската Цариградска империя, Унгария и Сърбия. Продължителната българска власт на север от Дунав е една от причините в институциите на Влахия и Молдова да има силно и трайно българо – византийско влияние. В Дунавските княжества българската държавност продължава да живее.

СПРАВКА ЗА ПРИНОСИТЕ В ДИСЕРТАЦИЯТА

1. Показани са дълбоките корени на българската власт на север от Дунав, като в отделна глава е проучена историята на „Отвъддунавска България” от края на VII до първите десетилетия на XI в. Специално внимание е обърнато на административното устройство на отвъддунавските български земи.

2. Анализирани са над 50 писмени извора, свидетелстващи за българското политическо присъствие на север от Дунав от края на XII до края на XIV в. За пръв път на български език изцяло са преведени пасажии в редица грамоти, хроники и писма, касаещи България и българите.

3. За пръв път в българската историческа наука са въведени в обращение археологически данни за материалната култура (архитектура, керамика, ювелирни изделия и т.н.) в отвъддунавски градове, крепости и селища, сходна с материалната култура в българските земи на юг от Дунав и свидетелстваща за силни връзки между двете страни на голямата река през XIII – XIV в.

4. Направен е опит, доколкото е възможно, да се очертае обхватът на отвъддунавските владения на възобновеното Българско царство върху основата на писмени извори и археологически данни.

5. Показана е спецификата на упражняване на властта от търновските царе в земите северно от Дунав – отношенията им с куманите, власите, аланите, бродниците и други племена и общности. В тази връзка са изследвани контактите между Българското царство и Влашкото княжество през XIV в.

6. Проучени са българо – унгарските войни през XIII – XIV в. за владенето на територии северно от Дунав. Основната борба се води за Северинската земя.

7. Изследвана е приемствеността на българската държавност в Дунавските княжества – разгледани са редица титли и длъжности във Влахия и Молдова, аналогични с тези в България и Византия.

ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Отвъддунавските земи при царете Теодор – Петър (1185-1190; 1196-1197) и Асен I Белгун (1190-1196). – Исторически преглед 5 – 6 (2014), с. 99-115.

Българската власт на територията между Долен Дунав и Южните Карпати (дн. Влашка низина) през първата половина на XIV в. – История 6 (2015), с. 567-580.

Връзката между титлите на висши сановници в Българското царство и Дунавските княжества. – История 4 (2016), с. 390-405.

Отвъддунавските български владения на цар Калоян (1197-1207) и политиката му към степните племена и общности. – В: Докторантски постдокторантски четения 2014, с. 25-37.

Българското етническо присъствие на север от Дунав (края на XII – края на XIV в.). – Минало 1 (2016), с. 4-17.

Съдбата на градовете Белград – Маврокастро и Килия (края на XIV в. – 1484 г.). – В: Докторантски и постдокторантски четения 2015 (под печат).

Две предателства в историята на отвъддунавските земи – на Кордил и Чанадин. – В: Кюстендилски четения „Коварство и предателство в историята” 2016 (под печат).